

Rezumat

Iris Murdoch, scriitoarea cu nume de floare, este, probabil, cel mai mare romancier de ficțiune britanică de la sfârșitul secolului al XX-lea. De-a lungul celor optzeci de ani, scriitoarea a reușit să publice nu mai puțin de douăzeci și șase de romane, opt cărți de filosofie și opt piese de teatru, la toate acestea adăugându-se și un volum de poeme. Pare magnific cum scriitoarea reușește să scrie aproape un roman pe an, fiecare fiind un succes încă de la publicare. Cititorii sunt uimiți de modul în care Murdoch jonglează cu personajele, de felul în care face referire la personalități ale literaturii engleze și nu numai, iar câteodată sunt luați prin surprindere de umilința lui Murdoch, deoarece în libertatea de a scrie, ea cere o filosofie morală. Viziunea ei morală este dură, iar orizontul intelectual este înalt, ceea ce conferă succes unui povestitor, iar Murdoch obține The Booker Prize pentru *Marea, Marea* și The Black Memorial Prize pentru *Prințul Negru*.

Este cu siguranță o mare onoare pentru Iris Murdoch să aibă un film hollywoodian care să îi comemoreze viața și de asemenea două monografii ale vieții scrise de soțul său, una editată și publicată antum, iar a doua postum. Transpunerea în proză a vieții scriitoarei de către John Bayley, purtând titlul *Iris*, publicată în anul 2001, a devenit best-seller instantaneu, mai mult chiar, a constituit punctul de plecare pentru filmul intitulat simplu *Iris*, având ca protagoniste pe Kate Winslet în rolul tinerei Iris, iar pe Judy Dench în rolul scriitoarei în vârstă.

Romanele lui Murdoch au de obicei intrigi complicate în care personaje nenumărate, reprezentând diferite poziții sociale, care exprimă concepte filosofice, suferă modificări caleidoscopice în relațiile dintre ele. Observațiile realiste asupra profesioniștilor clasei de mijloc, de care autoarea este interesată, se întrepătrund cu incidente extraordinare care aduc în prim plan macabrul, grotescul, și comicul. Romanele ilustrează convingerea lui Murdoch din care înțelegem cum, deși ființele umane cred că sunt libere să își exercite controlul rațional asupra vieții și comportamentului lor, ele sunt

de fapt, marcate fie de propriul inconștient, fie de efectele sociale în general, precum și de alte forțe.

În teza mea, am intenționat să mă refer la provocarea pe care Murdoch o propune asupra limbii romanului britanic la finele veacului al XX-lea. Scriitoarea postmodernă, ancorată ca formație în surse eterogene și/sau devenite clasice, trece ea însăși printr-o existență bogată la întâlnirea dintre evenimentele socio-istorice ale propriei biografii cu studiile de filosofie clasică, modernă în instituțiile prestigioase în care a studiat.

Capitolul I se ocupă în consecință și de *psihografia* autoarei la început de drum. Capitolul prezintă momente din primii ani ai lui Murdoch, copilăria sa fericită, colile pe care le-a urmat, frânturi de prietenii a căror relevanță va fi evidențiată mai târziu. Numai străbatând prin culoarele minții ei poate fi înțeleasă transformarea ei dintr-o fetiță timidă într-o femeie îndrăznească, puternică, capabilă să își susțină opiniile sale politice. Deși ea a obținut licența cu onoruri de la Universitatea Oxford, unde a studiat clasicii, este surprinzător faptul că ea a ales să lucreze ca asistent principal în cadrul trezoreriei britanice și mai târziu pentru ONU și Centrul de Reabilitare. După ce și-a dedicat o parte din viața ei pentru a-i ajuta pe alții, fiind solidară cu nevoilor lor, s-a întors să își continue studiile, obținând o bursă în filosofie la Universitatea din Cambridge. Curând după aceea, ea a devenit profesor la Colegiul St Anne's din Oxford, Anglia, o poziție pe care a păstrat-o pentru următorii 20 de ani. Văzând toate această luptă și eforturile depuse este aproape imposibil de crezut că a avut timp pentru scris și de a studia filosofia de la începuturile ei, cât și operele altor scriitori.

Trecând în revistă și comentând primele opere literare, articole, eseuri din revistele la care și-a început activitatea literar-publicistică se poate semnală complexitatea scriiturii murdochiene, a celor douăzeci și șase de romane pe care avea să le compună într-un ritm de invidiat - trei romane lungi la intervale de doi ani. Căutările din primele scrieri demonstrează că Murdoch nu numai că a găsit un stil propriu, ci a proiectat și o *strategie compozițională* pentru roman. Prin urmare Murdoch vădește o atitudine și o conștiință estetică asupra limbii, în vreme ce ea își construiește limbajul artistic (logosul) propriei creații.

Capitolul al II-lea aduce în prim plan figuri scriitoricești care au reușit să o influențeze pe autoare, atât în modul de a gândi, cât și în modul de a reprezenta artistic.

Fie că este vorba despre personalități din tradiția culturală a Europei: Platon, Wittgenstein, Simone Weil, Kant, Freud, Shakespeare, Hugo, fie că este vorba despre contemporani, Elias Canetti, fiecare își are rolul său bine definit. Fiecare secțiune a capitolului aduce în prim plan o figură diferită și prin considerarea acesteia împreună cu valoarea și influența sa asupra lui Murdoch, criticii și cititorii pot construi o imagine completă a personalității lui Murdoch și pot înțelege, de asemenea, o parte din geniul ei.

Capitolul al III-lea tratează în special filosofia/teoria lui Ludwig Wittgenstein în ceea ce privește concepția asupra limbajului și a *jocurilor de limbaj* care au influențat *componenta filosofică* a operei murdochiene. Iris Murdoch l-a cunoscut personal pe Wittgenstein mergând să îl întâlnească la Oxford, Cambridge unde acesta își prezenta viziunea cu privire la *funcționalitatea limbajului*, relativitatea și pragmatismul textelor.

Pornind de la premisa că filosofia lui Wittgenstein este „o luptă împotriva vrăjirii inteligenței noastre prin intermediul limbajului” (*Investigații filosofice*, 109), Murdoch încearcă să-și construiască o strategie și un stil propriu. Scriitoarea alege să folosească ceea ce ea însăși numește „multe dintre ideile fundamentale și metodele” din *Investigații filosofice* și soluții prezentate în acestea cu privire la semnificația limbajului și a gândirii. Însă Murdoch a analizat teoria filosofului din propria perspectivă ca apoi să integreze selecția personală în opera de ficțiune. Teoria lui Wittgenstein despre limbaj ca joc de cuvinte/sensuri devine fundamentală și o influențează pe Murdoch, scriitoare postmodernă, în dublu sens:

- a) o reconsiderație asupra limbii de comunicare obisnuită, creată de creierul uman
- b) o reinterpretare a gramaticii/sintaxei din texte, devenită cadru formativ ce determină gândirea unei persoane, prin funcționalitatea limbajului. În interviurile de mai târziu, când Murdoch devenise o scriitoare premiată și afirmată în spațiul cultural britanic și american, a exprimat public aprecierea și recunoștința pentru teoria lui Wittgenstein, ceea ce a condus la propria sa viziune cu privire la *compoziția ficțională*.

În ficțiunea ei, Murdoch reconstituie obiceiurile cititorilor printr-un proces lent și tăcut; ea folosește estetica, concentrându-se pe un singur obiect, mai degrabă decât alte câteva, arătând cum funcționează o valoare într-o situație socială particulară cât și în anumite situații neprevăzute și apoi modul în care aceasta funcționează diferit într-o alta. Fiecare nou roman al lui Murdoch relevă faptul că ea treptat utilizează cu oarecare

ușurință procesul de scriere pentru a aborda problemele pe care ea le găsește cruciale. Personajele lui Murdoch demonstrează modul în care oamenii utilizează limbajul, ea folosind metoda estetică în romanele sale pentru a expune tipuri de comportament social și antisocial.

Din paginile celui de al treilea capitol, se poate înțelege că jocurile de limbaj au propriile lor norme, contextele lor și atât filozoful cât și scriitorul trebuie să adune toate perspectivele pentru a prezenta adevărul. Murdoch alege metoda estetică a cărei menire este de a arăta adevărul mai mult decât cea științifică. Deci, ea alege să prezinte contexte diferite în situații diferite, în scopul de îi înțelege pe ceilalți, și în opinia ei ideal ar fi ca toți să acorde atenție la tot ce este realitate.

Prin inventarea cazurilor intermediare de tranzații de limbă în romanele ei, ea încearcă să îl facă pe cititor să evite compararea lor, dar acest lucru poate fi uneori anevoios. Chiar și așa instruiște cititorul și astfel crează o oportunitate de a ajuta scrie textul. Oferindu-i cititorului notații, mai degrabă decât explicații, Murdoch încorporează în complexitatea procesului, inexplicabilitate și patos. Scopul ei este de a deschide noi perspective, nu acela de a impune o ordine arbitrară asupra microcosmosului pe care ea îl creează.

A doua parte a tezei se axează pe romanul de succes *Prințul Negru*, pentru care autoarea a primit premiul Black Memorial. În acest roman, naratorul este un scriitor conștient de sine, Bradley Pearson. El este obsedat de perfecțiune și vede realizarea artistică precum o Judecată de Apoi. O iubire pasională trezește Erosul negru din ființa sa, descoperind o nouă sursă de dragoste și de artă. În cele din urmă acesta ajunge la închisoare pentru o crimă pe care nu o comisese.

Am ales *Prințul Negru* pentru teza mea deoarece este un roman reprezentativ al autoarei, ca și pentru public, sau lumea criticii literare prin conglomeratul de teme aduse în discuție, prin modul inedit de a prezenta romanul, de fapt un roman în roman, vădind atât concentrație, cât și sugestivitate în noutatea compozițională pe care Murdoch o alege în pas cu pragmatismul utilizat în limbajul textelor postmoderne. Bradley Pearson, care este personajul principal, afirmă că arta este „spunerea adevărului, și este singura metodă disponibilă pentru a spune anumite adevăruri. Dar este aproape imposibil de greu de a nu lăsa minunile instrumentului în sine să se întreprundă cu sarcina căreia îi este dedicat.”

Așa cum se poate observa, Murdoch se referă la aspectul impersonal al procesului de creație și numai spunerea adevărului contează ; astfel arta devine instrument și scop.

Romanul debutează cu un cuvânt înainte al editorului și unul al personajului principal, care este și naratorul, iar la sfârșit, într-o manieră plină de măiestrie auctorială, Murdoch adaugă mai multe postscriptumuri. Acestea sunt menite, se pare, nu atât să lămurească pe cititor, cât să ofere o nuanță de veridicitate textului, tocmai prin contrastarea mai multor puncte de vedere ale fiecărui personaj cu care naratorul Bradley Pearson intră în contact de-a lungul acțiunii.

Shakespeare constituie un reper central de inspirație/rezonanță pentru Iris Murdoch, deoarece în aproape toate operele de ficțiune, Murdoch face referire la personaje din piesele de teatru ale maestrului. Unul dintre personajele lui Shakespeare, recurent și aluziv implicat în *Printul Negru* este Hamlet. Scriitoarea alege să trimită la complexitatea eroului Hamlet, ori să utilizeze simbolistica legată de tragicul personaj.

Capitolul al IV-lea al tezei se referă la două distincții din romanul considerat: cea dintre reprezentarea lui Hamlet și Bradley Pearson, precum și cea dintre Bradley Pearson și prietenul său, Arnold Baffin. În timp ce suferința lui Hamlet este doar aluziv prezentată, autoarea insistă asupra suferinței prin care trece scriitorul Pearson. Hamlet ca prinț de cuvinte are calitatea de stăpân real al cuvintelor, însă, în romanul lui Murdoch, protagonistul este transformat într-un prinț negru. În textul murdochian Pearson apare ca manipulator al limbii, în spatele unui măști de Hamlet distrus, de fapt o versiune de Eros distrus. Scriitorul Bradley Pearson devine o *versiune subversivă* de prinț al cuvintelor în postmodernitate. Subliniind *abordarea sado-masochista* asupra limbajului poetic, prezentă atât în Shakespeare cât și în povestea scriitorului din Anglia sfârșitului de veac XX, a generat aprecierea unanimă a criticii pentru romanul *Printul Negru*, sau cea mai mare realizare artistică a lui Iris Murdoch.

În ceea ce privește discuția dintre cei doi scriitori din roman, Pearson și Baffin, primul sugerează reprezentarea *artistului veritabil*, profund de tipul *Eiron*, iar cel de-al doilea este *artistul superficial*, fals, de tipul *Alazon*, arhetipal proiectați după Antichitatea greacă. Discuțiile prilejuiesc critica și auto-critica textelor produse de către cele două tipuri de autori, aflate în pericol de a deveni scriitură fadă, lipsită de consistență. Bradley Pearson este creatorul care are conștiința unei scrieri de valoare. Simțind ca are nevoie de

o schimbare majoră în existență spre a-i stimula spiritul artistic, Pearson, scriitorul autentic este implicat în producerea unei opere serioase, propria capodoperă.

Capitolul al V-lea tratează teme ca sex, sexualitate, Eros și iubire. Acestea se leagă direct de concepția lui Iris Murdoch despre sexualitate, îngemănată cu emanciparea și libertățile la care aderase societatea britanică postmodernă. Tipologia personajelor imaginate de autoare este direct legată și de sexualitatea acestora, componentă căreia scriitoarea îi rezervă pagini de dezbateri pentru o multitudine de aspecte și categorii. De fapt Murdoch se ocupă de identificarea libidinală în sens freudian, fără de care o persoană nu își poate construi personalitatea și cariera. Murdoch introduce o *sexualitate liberă* care depășește barierele de timp și de vârstă, aceasta este în *Prințul Negru* una fizică și psihologică, o dragoste asemănătoare celei din ritualurile africane de viață și de moarte, dragoste și război. Murdoch alege să compare trăirile personajului principal, întruchipat de Bradley Pearson, cu cele ale unui sălbatic african ale cărui porniri sunt pur sexuale. De remarcat faptul că Pearson poate trăi acest sentiment doar în momentul în care Julian Baffin, femeia tânără care îi ofera o nouă experiență și îi schimbă cursul vieții de autor, apare îmbrăcată în haine bărbătești, interpretând rolul lui Hamlet la o repetiție.

Capitolul al VI-lea încearcă să pună în lumină mai mult din dilematica legată de veridicitatea punctelor de vedere ale celorlate personaje care apar în viața lui Bradley Pearson, fiecare la rândul-i răspândind intenționat o îndoială în ceea ce privește acțiunea romanului produs de acesta. Murdoch oferă nu numai caracterul de thriller ficțiunii din acest roman, prin care ea însăși râde de *spațiul carnavalesc* creat în propria opera, ci și subliniază relativitatea scriiturii/textului, adevărului ficțional într-un mimesis de sfârșit de secol. Postscriptumurile sunt subiective, fiind adunate de către editor și anexate ulterior la roman. Se pare că fiecare oferă o viziune individuală, iar dacă fiecare este considerat în parte, obținem o lectură în șase moduri diferite cu un punct de vedere multiplu (Julian, Rachel, Christian, Francis, editorul și autorul Pearson, desigur).

Parcurgând opera lui Murdoch și exegeza, critica literară aferentă, am ajuns la concluzia că ea este în primul rând o scriitoare care s-a format sub semnul operei lui Platon (ca și Platon, ea consideră că oamenii trec prin viața doar cu un sens limitat de adevăr, deoarece lumea noastră cotidiană este plină de iluzie, însa în spatele acestei realități există o lume plină de forme ideale în transcendent). Ca scriitor de ficțiune, Iris

Murdoch folosește atât conceptele freudiene integrate în viața personajelor, cât și o covârșitoare influență structurantă din opera lui Shakespeare, pe care autoarea l-a numit cel mai mare „romancier” al tuturor timpurilor. Osmoza dintre aceste elemente a contribuit la o capodoperă artistică – *Prințul Negru* – pe care am focalizat cercetarea/disertația mea.

În concluzie, se pare ca Murdoch selectează eroii din clasele de mijloc înstărite cu care a intrat cel mai adesea în contact și reușește „să creeze din ființe accidentale sub semnul obișnuitului, personaje cu adâncime,” (Murdoch, I. - Interviuri), cărora, în imaginația de scriitoare le permite ușor să-și dezvolte propriile probleme. Însă complexitatea operei murdochiene constituie pentru unele persoane o problemă de receptare. Autoarea e atât de gentil ironică, încât unii cititori nu reușesc a percepe sensul, căci *abordarea multigenerică* îi sustrage. Sau mai grav, nu reușesc să înțeleagă că tocmai clasa de mijloc este dezgolită în romanele ei (*Mitul lui Marsyas* pe care Iris Murdoch îl are întotdeauna în subtext) pentru a demonstra în ficțiune *neorealismul* societății britanice contemporane. Cu precizie, intelectualilor li se jupoaie pielea în comediile autoarei. Poate fi ușor înțeles cum scopul major în *compoziția ficțională* este de a crea un mediu pentru toate tipurile de personaje, indiferent de sex sau religie, pentru ca într-o operă de amplitudine, bazată pe provocarea limbajului, *Totul este permis*, ca în afirmația clasicului Dostoievski. Hermeneuții consideră că actul critic este încă naiv în interpretarea tuturor sensurilor din romanele lui Murdoch. Pentru talentul ei neobișnuit, spiritul critic și analitic dobândit prin studii de filosofie, pentru smerenia morală, de o rară finețe și opera sa complexă, susțin că autoarea este o personalitate culturală, o remarcabilă Doamnă a Imperiului Britanic.